

УДК 371.132

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ

Шапаренко Х.А.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

У статті подається порівняльний аналіз понять компетенція / компетентність. Теоретично обґрунтовується сутність професійної компетентності педагога. В основу визначення сутності професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів був покладений узагальнений аналіз певних аспектів компетентності.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, професіоналізм.

СУЩНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДУЗ

Шапаренко К.А.

В статье подается сравнительный анализ понятий компетенция / компетентность. Теоретически обосновывается сущность профессиональной компетентности педагога. В основу определения сущности профессиональной компетентности воспитателей дошкольных учебных заведений был положен обобщенный анализ определенных аспектов компетентности.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, профессионализм.

ESSENCE OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF EDUCATORS OF CHILDREN EDUCATIONAL INSTITUTION

Shaparenko H.A.

In the article the comparative analysis of concepts is given competence/competence. Essence of professional competence of teacher is grounded in theory. The generalized analysis of certain aspects of competence was fixed in basis of determination of essence of professional competence of educators of preschool educational establishments.

Keywords: competence, competence, professional competence, professionalism.

Постановка проблеми. Як уважає низка авторів, базовий критерій професіоналізму педагогічної діяльності – це здатність майбутніх спеціалістів творчо використовувати здобуті знання, уміння та навички для вирішення професійних і особистісних проблем. Професіоналізм виявляється як складна якість особистості, що формується в діяльності та є результатом діяльності, у тому числі й фахової [2, 73].

Чисельні дослідження так чи інакше вказують на те, що компетентність є атрибутом професіоналізму, який розкривається в знаннях своєї справи, сутності виконуваної роботи, складних зв'язках, відносинах, що існують у ній, можливих засобах і способах досягнення означеної мети. Професійна компетентність виступає при цьому як окремий узагальнений показник професіоналізму, як уміння особистості вільно орієнтуватися, оперувати суб'єктивними й об'єктивними її складовими, вводити нові способи діяльності, технології.

Треба зазначити, що більшості дослідників проблеми компетенції / компетентності характерна позиція нерозмежування, отождоження цих понять (Л. Болотов, В. Ледньов, М. Нікандров та інші) при значному посиленні їх практичної спрямованості. У межах нашого дослідження виникає необхідність розглянути поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність».

Аналіз актуальних досліджень. Проблему компетентності в різних аспектах професійної підготовки в Україні та за її межами розробляють: С. Гончаренко (поняття компетентності), І. Тараненко

(компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), А. Василюк (сучасні підходи до компетентності вчителів у Польщі), К. Корсак (цивілізаційна компетентність); І. Явишук (життєва компетентність особистості), В. Ковальчук (соціальна компетентність учителя), О. Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності), А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності), Е. Шорт (компетентність як загальна характеристика окремих компетенцій) та інші дослідники.

У сучасній науково-педагогічній літературі відсутні як єдине визначення дефініції «професійна компетентність», так і єдине розуміння тлумачення її змісту. Джерела інформації, присвячені цій проблемі, дають можливість виділити декілька підходів до поняття «професійна компетентність». Майже в усіх сучасних дослідженнях розуміння професійної компетентності педагога пов'язується з набуттям людиною знань, умінь і навичок (О. Дубасенюк, Л. Карпова, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Синенко, І. Тараненко та інші); з мотиваційною, операційною складовою і ціннісними орієнтаціями спеціаліста (Т. Браже, Л. Карпова, А. Маркова та інші); з загальною готовністю до побудови і перетворення своєї діяльності залежно від цінностей, що змінюються, основних і цільових орієнтирів у сучасній освіті (Ю. Гагін, А. Деркач та інші); зі спрямуванням на отримання усвідомленого результату (А. Бондар та інші); із досягненням способів навчання самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, способів пізнання себе та інших (А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Рибалко та інші); з творчим процесом, результатом яких є фахові досягнення (Ш. Амонашвілі, В. Гриньова, В. Лозова, Л. Рибалко та інші).

Метою статті є аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування професійної компетентності та теоретичне обґрунтування сутності професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Чисельні дослідження (Н. Кузьміна, Г. Ларіонова, С. Пятібратова, Г. Селевко та ін.) свідчать про те, що компетентність – складна інтегративна якість особистості (її характеристика). Вона визначає коло її повноважень і функцій у галузі тієї чи іншої діяльності та виявляється у досвіді та здатності до знань. Вони,

у свою чергу, здобути протягом навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь спеціаліста у діяльності.

«Компетенція» (лат. «*competentia*» від «*competo*») – досягати, відповідати, підходити) – це: коло повноважень, наданих законом, статутом чи іншим актом конкретному органу або посадовій особі; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід [6].

У сучасному словнику іноземних слів [6] «компетентність» – це властивість за значенням «компетентний» – такий, що володіє компетенцією; що має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати будь-що; який має достатні знання в певній галузі, у чомусь добре обізнаний, тямущий, ґрунтується на знанні [7].

Ми поділяємо думку тих учених, які розмежовують ці поняття. Так, І. Зимня вважає справедливим розмежування співвідношення понять «компетенція» – «компетентність». Вона наголошує, що компетенції становлять собою внутрішні, потенціальні, психологічні новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей та відношень). Вони виявляються в більш загальних, актуальних, діяльнісних виявленнях – компетенціях людини. Компетенції, виявляючись у поведінці, діяльності людини, стають особистісними якостями та властивостями. Відповідно, вони є компетенціями, які характеризуються і мотиваційними, і значеннєвими, і ставленнєвими, і регуляторними складовими, поряд з когнітивними знаннями і досвідом [3].

Найчастіше поняття «компетентність» використовується в стандартах підготовки фахівців різних профілів. У сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі існує широке коло трактувань компетентності, яке безпосередньо стосується професійної діяльності.

Об'єктивно можна вважати думку Н. Кузьміної, яка вважає, що компетентність – інтеграція суб'єктом професійної діяльності добутих знань як з наукових і літературних джерел, так і з особистого досвіду спостережень за іншими людьми в умовах професійної і непрофесійної діяльності. Ознакою компетентності є особлива мобілізаційна готовність суб'єкта як до застосування знань у вирішенні соціальних і професійних завдань, так і до здобутку нових знань з власного досвіду, необхідних для вироблення свого почерку, авторської системи професійної діяльності [4, 138].

Таким чином, компетентність у педагогічній науці розуміється як складноструктурована, інтегративна якість (характеристика) особистості, що визначає коло її повноважень і функцій у галузі тієї чи іншої діяльності.

Проведений аналіз робіт українських та зарубіжних науковців дають підставу констатувати, що вона часто розуміється як результат освіти (загальної, професійної), де рівень підготовленості того, хто навчається (учня, студента, майбутнього спеціаліста) в житті та праці в суспільстві, його знання, уміння, навички прогнозування якості діяльності дозволяють здійснювати: постановку мети, планування, програмування, проектування, необхідні для соціального та професійного самовизначення; дозволяють володіти знаннями, уміннями та навичками відбору інформації, її логічної переробки, аналізу, визначення тенденцій до змін; розвинути здібності адекватного уявлення про свої нахили, можливості, допомагають знайти шляхи удосконалення, визначають успішність особистості випускника освітньої установи в соціумі, в особистому житті та професійній діяльності.

Професійна компетентність, що стосується відповідної професійної, у тому числі й педагогічної діяльності, досліджується багатьма вченими в Україні та поза її межами (В. Безпалько, Т. Браже, Ю. Гагін, Л. Захаров, І. Колеснікова, Н. Кузьміна, Г. Ларіонова, А. Маркова та інші).

У визначенні сутності професійної компетентності ці автори загострюють увагу не тільки на наявності в ній інтеграції інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних знань, умінь та навичок для успішної діяльності, професійного оволодіння алгоритмом вирішення відповідних практичних і теоретичних завдань, але й на ціннісних орієнтаціях спеціаліста, мотивах його діяльності, стилях взаємодії з людьми, загальній особистісній культурі, здатності до розвитку власного творчого потенціалу (Т. Браже, М. Забрудський, М. Розов та інші). Підтвердженням цьому є досить розгалужене коло досліджень у зарубіжних країнах, (Д. Джулі, Г. Московітц, Р. Оксфорд, Е. Стевік, Е. Тароне та інші).

Аналіз різних підходів до проблеми компетентності (О. Анісімов, О. Безпалько, О. Березюк, В. Вакуленко, А. Деркач, В. Зазикін,

В. Крутецький та ін.) в цілому свідчить, що більшість дослідників пов'язують це поняття з конкретною професією в матеріальній чи духовній сфері. Загально визнаними є такі проєктивні характеристики професійної компетентності, як: розуміння суті завдань, що виконуються; знання досвіду в цій сфері та активне його впровадження; уміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність оцінювати власні помилки й коригувати їх у досягненні більш високих щаблів професіоналізму.

Наше розуміння професійної компетентності залежить, зокрема, від тих досліджень, які показують її як загальну готовність до самопобудови і самостановлення в межах своєї діяльності залежно від цінностей, що змінюються, основних і цільових орієнтирів професіоналізму (В. Гагін, В. Монахов та інші).

Ми виходимо з того, що шлях до професіоналізму, – це процес формування особистості, орієнтованої на високі професійні досягнення, здійснюваний у саморозвитку, професійній діяльності та професійних взаємодіях.

У зв'язку з цим поділяємо думку тих учених, що різні види діяльності, серед яких велике місце займає самопроєктувальна, закономірно пов'язані з акмеологічним зростанням педагога через систему професійних завдань і проблемні ситуації; через оволодіння засобами й методами конструювання ситуації; уміння передбачати результат. Наукові дослідження вказують на такий парадокс: зростання професійної компетентності до вищих щаблів професіоналізму висуває до суб'єктів праці певні жорсткі зобов'язання, що відображають не тільки вимоги рівня якості діяльності, але й впливають на його особистість і систему стосунків. Разом із цим, діяльність фахівця характеризується вищим рівнем професійної компетентності тоді, коли досягає високого професійного рівня (Є. Богданов; О. Бодальов, Ю. Гагін, О. Гримоть, Г. Гринченко та ін.).

Отже, можна стверджувати, що професійна компетентність є комплексною характеристикою головної здатності педагога – бути суб'єктом власної діяльності, здатності і готовності до її проєктування і реалізації в професійній діяльності.

Можна погодитися з авторами, які в досягненні професійної компетентності підкреслюють необхідність нових критеріїв розробки її стратегії, організації та ефективності (Б. Гершунський, Е. Костяшкін, М. Скаткін та інші). Вони полягають у необхідності такої організації освітнього процесу, за якого б спеціалісти орієнтувалися б на вибір оптимальної освітньої траєкторії в контексті прогностичного бачення власної життєдіяльності, цілей підготовки кваліфікованого працівника освітньої сфери, конкурентоспроможного до здобуття якісної освіти в межах орієнтації на ринку праці, відповідального, компетентного в суміжних галузях знань, здатного до ефективної роботи за спеціальністю, готового до фахового професійного зростання, володіння соціальною та професійною мобільністю [1].

В основу визначення професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів був покладений узагальнений аналіз певних аспектів компетентності (Ю. Гагін, А. Маркова, К. Платонов, В. Слободчиков та ін.). Це дозволило визначити професійну компетентність як інтегративні якості особистості, що виявляються в загальній здатності і готовності до майбутньої педагогічної діяльності, засновані на знаннях, досвіді, які набуті в процесі навчання та соціалізації, зорієнтовані на самоосвіту, саморегуляцію, самовдосконалення, на досягнення найвищих щаблів професійного розвитку через самопрогнозування, моделювання, самопроектування. Продуктом професійної компетентності стає особистість з високим рівнем професійної підготовленості, з постійним прагненням до відповідних вершин розвитку в умовах ефективної взаємодії з дітьми. Професійну компетентність майбутнього вихователя дітей дошкільного віку ми розуміємо як результат загальної і фахової освіти, де рівень підготовленості майбутнього спеціаліста дозволяє прогнозувати, планувати, проектувати професійне самовизначення і самозбагачення, допомагає знаходити шляхи вдосконалення в особистому житті і професійній діяльності.

Виходячи з аналізу педагогічної наукової літератури, ми усвідомлюємо, що у формуванні професійної компетентності великого значення набувають критеріальні та рівневі характеристики педагога: діапазон професійного педагогічного мислення, його категоріально-понятійний і концептуальний апарат; орієнтування в суті предмета, що викладається,

здатність до трансформації наочного змісту в діяльнійно-комунікативну форму; мотиваційна і практична готовність до різних педагогічних функцій, обсяг і повнота реально забезпечуваних функцій; володіння сучасними технологіями, виконання різних педагогічних функцій: інтелектуально-розвивальної, особистісно-формуальної, функціями педагогічного аналізу, проектування, експертизи; дослідницький потенціал викладача; саморозвивальна активність педагога [5].

Звертається увага на складові професійної компетентності педагога, що включають: широку ерудицію, знання свого предмета, останніх досягнень науки й техніки, новітніх технологій і методів, методології науки й зв'язку з іншими галузями наук, бачення перспективи, уміння прогнозувати, застосовувати різні методи самоконтролю й самопізнання, методи наукових досліджень з метою отримання реальних знань про себе і свою діяльність, прагнення до самовдосконалення, бажання підвищити свій фаховий рівень; розширення блоків професійних знань, практичний аналіз і планування своєї діяльності, корекцію професійних стереотипів (В. Вакуленко).

Отже, сутність професійної компетентності ми розуміємо як результат загальної і професійної освіти, за якої рівень підготовленості майбутнього спеціаліста дозволяє прогнозувати, планувати, проектувати фахове самовизначення і самозбагачення, допомагає знаходити шляхи вдосконалення в особистому житті і професійній діяльності, прагнути до більш високих здобутків.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Характерною рисою показника професійної компетентності педагога є особлива, глибоко усвідомлена потреба в самовдосконаленні, задоволеність співпрацею з дітьми (студентами), контакт з дітьми, інтерес до професії та власного фахового розвитку.

Проведене дослідження не претендує на всебічне висвітлення проблеми. Подальшого вивчення потребують механізми взаємодії вищого навчального педагогічного закладу і дошкільних навчальних закладів у процесі формування професійної компетентності студентів і вихователів; удосконалення та розробка надійного інструментарію діагностики і методичного забезпечення підвищення рівня професійної компетентності працівників дошкільних закладів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенков В.П. Вызовы современной эпохи и приоритетные задачи педагогической науки / В.П. Борисенков // Педагогика. – 2004. – № 1. – С. 8 – 12.
2. Вакуленко В.М. Розвиток теорії і практики вищої педагогічної освіти України, Росії, Білорусії на основі акмеологічного підходу : монографія / В.М. Вакуленко. – Луганськ : Альмамагер, 2007. – 500 с.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И.А. Зимняя : Логос, 2001. – 384 с.
4. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии / Н.В. Кузьмина. – [2-е изд., испр. и доп]. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.
5. Слостенин В.А. Профессиональная деятельность и личность педагога / В.А. Слостенин // Педагогическое образование и наука. – 2000. – № 1. – С. 51.
6. Современный словарь иностранных слов / подгот.: Н.М. Ланда и др.; вед. ред.: Л.Н. Комарова. – 3-е изд. – М. : Рус. яз., 2000. – 740 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [ред. и сост. Е.Ф. Губский и др.]. – М. : Инфра-М, 2003. – 576 с.